

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovu članka V. stavak 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i članka 39. stavak 1. Poslovnika o radu Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, na 60. sjednici održanoj od 3. do 5. veljače 2014. godine, donijelo je

ODLUKU

I.

Arheološki lokalitet – Zidine, Gornja Skakava, Distrikt Brčko, proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik se sastoji od: ostataka temelja gotičke samostanske crkve, romaničke crkve, starijeg sakralnog kompleksa (krstionice), nekropole i pokretnog nasljeđa.

Nacionalni spomenik se nalazi na prostoru koji obuhvata k.č 2079/3 (novi premjer), što odgovara dijelu k.č 537/3 (stari premjer), z.k. uložak broj 17, k.č 2079/6 (novi premjer), što odgovara dijelu k.č 537/3 (stari premjer), z.k. uložak broj 17 i k.č. 2089 (novi premjer), što odgovara dijelu k.č. 482/5 (stari premjer), z.k. uložak broj 206, k.o. Gornja Skakava, Brčko Distrikt, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere zaštite utvrđene Zakonom o implementaciji odluke Povjerenstva za zaštitu nacionalnih spomenika iz Aneksa 8. ("Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH", br. 2/02 i 19/07).

II.

Vlada Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Vlada Brčko Distrikta) dužna je osigurati pravne, znanstvene, tehničke, administrativne i financijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Vlada Brčko Distrikta dužna je osigurati sredstva za izradu i sprovođenje potrebne tehničke dokumentacije za zaštitu, konzervaciju, restauraciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljem tekstu: Povjerenstvo) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati financijska sredstva za izradu i postavljanje informacijske ploče s osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III.

U svrhu trajne zaštite nacionalnog spomenika na prostoru definiranom u točki I. stavak 3. ove odluke utvrđuje se:

- dopušteni su isključivo istraživački, arheološki i konzervatorsko-restauratorski radovi, uključujući i one koji imaju za cilj prezentaciju spomenika, uz odobrenje organa uprave nadležnog za prostorno planiranje

Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nadležni organ uprave);

- zabranjeno je izvođenje građevinskih radova i promjena oblika terena, te izgradnja infrastrukture, industrijskih objekata i postrojenja;
- zona je arheološko nalazište, pa je prilikom obavljanja istražnih radova obvezno osigurati prisustvo arheologa;
- zabranjeno je prekopavanje lokaliteta;
- zabranjeno je neovlašteno prikupljanje pokretnog arheološkog materijala (nalaza);
- obvezna je izrada Plana upravljanja lokalitetom koji treba sadržavati arheološku istragu prostora i mjere zaštite, konzervacije i prezentacije nalaza;
- nije dopušteno odlaganje otpada.

Utvrđuje se **bafer zona** (k.č. 2079/1, k.č. 2079/2, k.č. 2081, k.č. 2080/1 k.č. 2080/2 i k.č. 2080/3) u kojoj je zabranjeno izvođenje radova koji mogu utjecati na promjenu prirodnog okruženja spomenika. Bafer zona je, također, potencijalno arheološko nalazište, pa je prilikom obavljanja istražnih radova obvezno osigurati prisustvo arheologa.

IV.

Svi pokretni nalazi, koji tijekom arheološkog istraživanja budu nađeni, bit će pohranjeni u najbližem muzeju koji ispunjava kadrovske, materijalne i tehničke uvjete ili u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine u Sarajevu, obrađeni i prezentirani na odgovarajući način.

Izuzetno od stavka 1. ove točke, u periodu do ponovnog otvaranja Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, a u slučaju da najbliži muzej ne ispunjava kadrovske, materijalne i tehničke uvjete, nositelji arheološke istrage dužni su podnijeti pisani zahtjev Povjerenstvu da odredi instituciju u kojoj će arheološki nalazi biti privremeno pohranjeni.

Sav pokretni i nepokretni arheološki materijal koji bude nađen tijekom arheološke istrage neophodno je stručno obraditi.

Arheolog – voditelj arheološke istrage dužan je nakon izvršenih arheoloških radova podnijeti izvješće Povjerenstvu instituciji koja je obavila istragu.

Arheolog – voditelj arheološke istrage mora imati na raspolaganju sav nađeni pokretni i nepokretni arheološki materijal dok traje istraga i dok ne završi izvješće, a najduže za period od tri godine.

Paralelno s izvođenjem arheološke istrage, neophodna je sukcesivna konzervacija nepokretnih nalaza na lokalitetu i konzervacija pokretnog arheološkog materijala i njegovo pohranjivanje u odgovarajuće prostore (depoe).

Nakon dostavljanja izvješća o provedenoj istrazi, Povjerenstvo će utvrditi pokretne nalaze na koje će biti primjenjivane mjere zaštite koje Povjerenstvo utvrđuje.

V.

Iznošenje pokretnog naslijeđa iz točke I. stavak 2. i točke IV. stavak 1. ove odluke (u daljnjem tekstu: pokretno naslijeđe) iz Bosne i Hercegovine nije dopušteno.

Izuzetno od odredbe stavka 1. ove točke, dopušteno je privremeno iznošenje pokretnog naslijeđa iz Bosne i Hercegovine radi prezentacije ili konzervacije, ukoliko se utvrdi da konzervatorske radove nije moguće izvršiti u Bosni i Hercegovini, odnosno ako se procijeni da se konzervacija u inozemstvu može izvršiti kvalitetnije, brže i jeftinije.

Odobrenje u smislu prethodnog stava daje Povjerenstvo, ukoliko nesumnjivo bude utvrđeno da to ni na koji način neće ugroziti pokretno naslijeđe.

Povjerenstvo u svom odobrenju za privremeno iznošenje pokretnog naslijeđa iz Bosne i Hercegovine utvrđuje sve uvjete pod kojima se to iznošenje može izvesti, rok za povrat u Bosnu i Hercegovinu, kao i zaduženja pojedinih organa i institucija na osiguranju tih uvjeta, te o tome obavještava Vladu Brčko Distrikta, nadležnu službu sigurnosti, carinsku službu Bosne i Hercegovine i javnost.

VI.

Stavljaju se van snage svi sprovedbeni i razvojni prostorno-planski spisi u dijelu koji je u suprotnosti s odredbama ove odluke.

VII.

Svatko, a posebno nadležni organi Brčko Distrikta, suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VIII.

Ova odluka dostavit će se Vladi Brčko Distrikta, organu uprave nadležnom za prostorno uređenje Brčko Distrikta i nadležnoj službi zaštite naslijeđa, radi sprovođenja mjera utvrđenih u toč. II.–VII. ove odluke, te nadležnom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

IX.

Sastavnim dijelom ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim osobama u prostorijama i na web-stranici Povjerenstva (www.kons.gov.ba).

X.

Prema članku V stavak 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Povjerenstva su konačne.

XI.

Ova odluka stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku BiH".

Ovu odluku Povjerenstvo je donijelo u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Martin Cherry, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović i Ljiljana Ševo.

Predsjedateljica Povjerenstva

Amra Hadžimuhamedović

Broj: 05.1-2.3-59/14-3
3. veljače 2014. godine
Sarajevo

Obrazloženje

I – UVOD

Na osnovu članka 3. Zakona o implementaciji odluke Povjerenstva za zaštitu nacionalnih spomenika iz Aneksa 8. ("Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH", br. 2/02 i 19/07), "nacionalni spomenik" je dobro koje je Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika proglasilo nacionalnim spomenikom, sukladno čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 33/02), sve dok Povjerenstvo ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za to dobro podnesen zahtjev.

Povjerenstvo je, dana 17.09.2007. godine, primilo prijedlog/peticiju Župnog ureda Dubrave, za proglašenje ostataka zidova porušenog franjevačkog samostana u Gornjoj Skakvi, Distrikt Brčko, nacionalnim spomenikom BiH. Sukladno odredbama Zakona, a na osnovu članka V stavak 4. Aneksa 8. i članka 35. Poslovnika o radu Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, Povjerenstvo je pristupilo sprovođenju postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

Izjava o značaju dobra

Višeslojni lokalitet Zidine u Gornjoj Skakvi, Distrikt Brčko, smješten je na sjevernom dijelu izduženog brda i toponima Krčevina, a južno od njega, na udaljenosti od 150 m, otkrivena je srednjovjekovna nekropola, s istraženih 25 grobova, iz druge polovine 14. i 15. stoljeća. Na lokalitetu su pronađeni ostatci sakralnih objekata: *krstionice, romaničke crkve iz 13. stoljeća i gotičke (najvjerojatnije samostanske) crkve* iz 14. stoljeća.

Izgradnja gotičke crkve na temeljima romaničke crkve i dijelom na ruševinama kompleksa s krstionicom, poklapa se vremenom vladavine bosanskih vladara Stjepana II Kotromanića i Tvrtka I Kotromanića.

Pored ostataka zidova, različitih vremenskih i stilskih obilježja, pronađen je i veći broj *pokretnih nalaza*, a posebno mjesto pripada nalazima *nadgrobnih spomenika-stećaka*, kao i grobovima koji su se nalazili unutar i oko crkve, također s vrijednim arheološkim nalazima.

II - PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju izvršen je uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine i sadašnjem vlasniku i korisniku dobra (kopiju katastarskog plana i zemljišno-knjižni izvadak),
- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o oštećenjima tijekom rata, podatke o intervencijama na restauraciji ili drugoj vrsti radova na dobru, itd.,
- povijesnu, arhitektonsku ili drugu dokumentirnu građu o dobru.

Prema odredbi članka V stavak 2. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i članka 37. Poslovnika o radu Povjerenstva, prije donošenja konačne odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom, Povjerenstvo će pružiti mogućnost vlasniku predloženog nacionalnog spomenika,

podnositelju peticije, institucijama nadležnim za očuvanje naslijeđa, stručnim i znanstvenim institucijama, stručnjacima i znanstvenicima, kao i drugim zainteresiranim osobama da iznesu svoje stavove. Sukladno timu, Povjerenstvo je zatražilo:

- dopisom broj 05.1-35.2-2/13-56 od 18.03.2013. godine zatražena je dostava dokumentacije i stava u vezi sa proglašenjem Ostataka franjevačkog samostana, Gornja Skakava, Distrikt Brčko, nacionalnim spomenikom BiH od Rimokatoličkog župnog ureda G. Skakava, Franjevačkog samostana Sv. Ante Padovanskog Dubrave, Brčko Distrikata (Gradonačelnika, Odjeljenja za urbanizam i imovinsko-pravne poslove), Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona;
- dopisom broj 05.1-35.2-2-35/14-1 - od 17.01.2014. godine, zatražena je dostava stava u vezi sa proglašenjem putem Javnog poziva
dopisom broj 05.1-35.8-10/14-37, od 25.02.2014. godine, u svrhu dopune odluke o proglašenju Ostataka franjevačkog samostana, Gornja Skakava, Distrikt Brčko, nacionalnim spomenikom BiH, Povjerenstvo je zatražilo geodetske snimke i Projekat konzervacije od Rimokatoličkog župnog ureda G. Skakava, Franjevačkog samostana Sv. Ante Padovanskog Dubrave, Brčko Distrikata
Nakon toga, Povjerenstvu je dostavljena sljedeća dokumentacija:
- dopisom broj: 01.6-48-008552/08, od 19.02.2008. godine Brčko Distrikt, Kancelarija/Ured gradonačelnika, Inspektorat, obratio se Povjerenstvu s molbom za rješavanje problema i davanja svjeta u vezi sa pronalaskom skeleta na privatnoj njivi (18.02.2008), gdje je Policija Brčko Distriktra ogradila predmetnu parcelu;
- dopisom broj: 05.1-35-166/07-3, od 19.02.2008. godine, Povjerenstvo se zahvalilo na obavještenju i najavilo dolazak suradnika za arheologiju Povjerenstva
- dopisom broj: 9/13, od 13. 03.2013. godine Franjevački samostan Sv. Ante Padovanskog Dubrave, Brčko Distrikt, traži od Povjerenstva da se predmetni lokalitet proglasi nacionalnim spomenikom (jer su provedena arheološka istraživanja), kao posjednik k.č. broj 2079/3 zv. "Kapelica", posjedovni list broj 450, k.o. Skakava Gornja, Distrikt Brčko;
- dopisom broj 05.1-35.2-2/13-56 od 18.03.2013. godine, Franjevačkom samostanu Sv. Ante Padovanskog Dubrave, Brčko Distrikata, Povjerenstvo se zahvalilo na spremnosti da se lokalitet zaštiti;
- dopisom broj: 06-1005PB-002/13, od 19.02.2013. godine, Odjeljenje za urbanizam i imovinsko-pravne poslove, Distrikt Brčko, prosljedilo je Povjerenstvu Kopiju Elaborata koji je uradio prof. arheologije Zvonko Bojčić (od rujna 2009. godine);
- dopisom broj: 22-000671/13, od 23.04.2013. godine, Odjeljenje za urbanizam i imovinsko-pravne poslove, Disrikt Brčko, prosljedilo je Povjerenstvu kopiju katastarskog plana, zemljišno-knjižne izvratke, grafički izvod iz prostornog plana Brčko Distrikta;
- dopisom broj 49/13 i 50/13, od 11.11. i 30.11.2013. godine, Franjevački samostan Sv. Ante Padovanskog Dubrave, Brčko Distrikt, pozvao predstavnike Povjerenstva da prisustvuju prezentaciji arheoloških iskopavanja lokaliteta "Zidine" u Gornjoj Skakavi, Brčko Distrikt;
- dopisom broj 10-0270RN-02/13, od 12.11.2013. godine, Vlada Brčko Distrikta, Odjeljenje/Odjel za javni registar, prosljedilo je Povjerenstvu izvod iz posjedovnog lista za k.č. broj 2079/3 zv. "Kapelica", posjedovni list broj 450, k.o. Skakava

Gornja, u korist Rimokatolički župski ured, Skakava Gornja, KČ br. 87 (od 1981. vode se na navedenom posjedu);

- do mementa donošenja odluke nije dobijen stav vlasnika (samo posjednika Rimokatolički župski ured, Skakava Gornja, k.č. broj 2079/3 zv. "Kapelica", posjedovni list broj 450, k.o. Skakava Gornja);
- na upućeni Javni poziv (dopis broj 05.1-35.2-2-35/14-1 - od 17.01.2014. godine) Povjerenstvu se obratio Niko (Ilije) Pepić, kao jedan od vlasnika, obavještavajući Povjerenstvo o pozitivnom stavu za proglašenje Zidine nacionalnim spomnikom;
- dopisom broj 15/14, od 02.06.2014. godine Franjevački samostan Sv. Ante Padovanskog Dubrave, Brčko Distrikt dostavio je Povjerenstvu geodetske snimke i Projekat konzervacije na predmetnom lokalitetu.

Na osnovu uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra utvrđeno je sljedeće:

1. Podatci o dobru

Lokacija

Gornja Skakava, nalazi se 20 km jugozapadno od Brčkog, na blagim obroncima planine Majevice. Brdovito uzvišenje gdje je smješten predmetni lokalitet, mještani nazivaju "Zidine", a na najvišoj točki izgrađena je 1983. godine kapelica sv. Franje, orijentacije sjever-jug.

Nacionalni spomenik se nalazi na parcelama označenim kao k.č 2079/3 (novi premjer), što odgovara dijelu k.č 537/3, upisan u z.k. uložak broj 17, k.č 2079/6 (novi premjer), što odgovara dijelu k.č 537/3, upisan u z.k. uložak broj 17, k.č. 2089 (novi premjer), što odgovara dijelu k.č. 482/5, upisan u z.k. uložak broj 206, k.o. Gornja Skakava, Brčko Distrikt, Bosna i Hercegovina.

Povijesni podatci

¹
Prema navodima fra Mate Oršolića, djelovanje franjevacu u Bosni raslo je 40-ih godina 15. stoljeća, da bi uoči pada Bosne doseglo vrhunac. U članku *Prisutnost katoličke crkve* u monografiji župe Tolisa, isti autor navodi da se samostan u Skakavi više ne spominje u propisima kustodija i samostana Bosanske vikarije, koji je bosanski vikar predao Upravi reda 1506. godine. Niti u kapitulu Reda u Asizu, niti u turskim propisima iz 16. stoljeća, samostan se, također, više ne spominje.²

Fra Andrija Zirdum se posebice bavio ovim samostanom, kao i izvorima koji se na njega odnose, u radu *Franjevački samostan Skakava (Dubrave)*. Autor se, također, oslanja na popis Bartola iz Pize i navodi da su franjevački samostani u Bosni bili podijeljeni u dvije kustodije: usorsku i mačvansku, te da je samostan u Skakavi pripadao usorskoj kustodiji. Ugarska vojska, na čelu s Ivanom Morovičkim, je 1405. godine provalila u Usoru, te je zapalila i opljačkala cijeli kraj. Usora je stradala i 1426.

¹ Zvonko Bojčić. Arheološko istraživanje lokaliteta Skakava Gornja-Zidine. Konačan izvještaj. 2013. str.4.

² Zvonko Bojčić. Nav.dj.2013.. str.4

godine kada ju je opljačkala otomanske vojske (4000 vojnika), a 10 godina kasnije, u pohodu osmanske vojske porušeno je 16 franjevačkih samostana.³

Samostan u Skakavi ostao je 1464. godine u Srebreničkoj banovini, koju je zajedno s Jajačkom osnovao kralj Matija Korvin.

Otomanska vojska je 1512. godine zauzela Srebrenik, te je nakon pada Srebreničke banovine vjerojatno porušen i napušten samostan u Skakavi.

Samostan u Skakavi se u izvorima pojavljuje tek u 17. stoljeću. Biskup Jerolim Lučić je 1638. godine boravio u župi Skakava, koji je pripadao samostanu u Gradovrhu.

Biskup Ogramić Olovčić boravio je u župi Bijela 1674. godine, kada je napisao: „U selu ove župe koja se zove Skakava, nalazi se franjevački samostan i crkva koje su u stara vremena Turci posve porušili, a porušeni zidovi i sada strše“.⁴

Prvi popis svih župa i samostana franjevacu Bosne Srebrene u otomanskom carstvu datira iz 1623. godine, u kojem se, između ostalih, navodi da je u gradovrškom samostanu djelovalo 14 franjevacu, koji su služili u župama: Gradovrh, Dragunj, Korenit, Bijela i Brk.

2. Opis dobra

Lokalitet Zidine smješten je na sjevernom dijelu izduženog brda i toponima Krčevina, a južno od njega, otkrivena je srednjovjekovna nekropola. Radi se o geostrateškom srednjovjekovnom položaju, povoljnom za život i trgovinu, koji je prema arheološkim istragama imao kontinuitet građenja sakralnih objekata od ranog srednjeg vijeka. Vjerojatno je pored lokaliteta prolazila cestovna komunikacija, odnosno trgovački put, koji je povezivao sjeverni dio Bosne s njenim južnim dijelovima i Dubrovnikom, ali i sa sjeverom, odnosno Ugarsko-hrvatskim kraljevstvom.⁵

Na lokalitetu su pronađeni ostatci sakralnih objekata koji datiraju od predromanike pa sve do kasnog srednjeg vijeka. Situacija na terenu (konfiguracija terena, djelomično vidljivi kameni blokovi većih dimenzija, kamenje koje se nazire nešto iznad razine tla) ukazuje na to da je sakralni kompleks bio ograđen zidnom ogradom. Pored navedenih ostataka zidova koji su pripadali različitim vremenskim i stilskim razdobljima, tijekom iskopavanja pronađen je i veći broj pokretnih nalaza, a posebice mjesto pripada nalazima nadgrobničkih spomenika-stećaka, kao i grobovima koji su se nalazili unutar i oko crkve, također s vrijednim arheološkim nalazima.

Krstionica

Prilikom istrage na prostoru gotičkog poligonalnog svetišta, u njegovom sjeveroistočnom kutu, nađeni su ostatci zidova koji odgovaraju tlocrtu poligonalne šesterokutne krstionice, kao najstarijeg arhitektonskog sklopa na lokalitetu.⁶

³ Zvonko Bojčić. Nav.dj., 2013., str. 4.

⁴ Zvonko Bojčić. Nav.dj., 2013., str. 4.

⁵ Zvonko Bojčić. Nav.dj., 2013., str. 6.

⁶ Zvonko Bojčić. Nav.dj., 2013., str. 15.

Navedena je krstionica, po svemu sudeći, pripadala većoj arhitektonskoj cjelini, koju bi mogli datirati u predromaničko razdoblje. Istočni i zapadni zid krstionice slabije su se sačuvali, a prilikom izgradnje veće gotičke crkve, krstionica je bila uklonjena. Na dva sjeverna skošena zida krstionice bio je podignut sjeverni zid poligonalnog svetišta gotičke crkve. Na osnovu djelomično očuvanih zidova krstionice moguće je rekonstruirati njen prvobitni tlocrt, dok debljinu zida možemo samo pretpostaviti (65 cm). Prema pretpostavljenoj rekonstrukciji vanjska veličina zidova iznosila je: 305 cm, 311 cm, 259 cm, 316 cm, 293, 290 cm. Uz zapadni zid krstionice nađen je ulaz. Jugozapadno od krstionice pronađeno je kameno vanjsko popločanje koje pripada vremenu izgradnje krstionice. Krstionice ovog tipa vezane su za ranokršćanske crkvene objekte i traju još od predromanike u Dalmaciji.⁷ Da li je u vrijeme romaničke crkve na lokalitetu Zidine još uvijek egzistirala krstionica uz crkve, može se samo pretpostavljati (potrebne su daljnja arheološke istrage).

Romanička crkva (13. stoljeće)

Prilikom arheološke istrage nađeni su ostatci zidova starije jednobrodne romaničke crkve (dimenzija 13,22x7,66 m), čiji su perimetralni zidovi gotovo u potpunosti bili uklonjeni, jer se njen građevinski materijal koristio prilikom zidanja samostanske crkve.⁸ Crkva je imala ekscentrični tlocrt, gdje je rabljena geometrijska shema kvadrangulacije s tri kvadrata i Pitagorin trokut (omjer stranica 3:4:5). Romanička crkva imala je svođeno (polukružno) svetište, a iznad broda bio je tabulat. Od perimetralnih zidova romaničke crkve djelimice se sačuvao južni zid broda u visini oko 90 cm. Crkva je bila zidana kamenom lomljenikom (relativno manjih dimenzija, 14x9 cm, 7x10 cm, što je karakteristično za romaničke crkve 12. i 13. st.), a veća količina opeke nađena je s vanjske strane južnog broda i u prostoru crkve, gdje se nekada nalazila polukružna apsida romaničke crkve. Romaničke opeke vjerojatno su se koristile za svođenje polukružne apsida.

Gotička crkva (prva polovina 14. stoljeća)

Tlocrtni oblik crkve ukazuje na tlocrt kojeg su često koristili propovjednički redovi, franjevac i dominikanaca, ali i pavlini u razdoblju gotike. Iako arheološke istrage nisu u cjelosti provedene na prostoru južno od crkve, tlocrtne dimenzije, struktura, sastav i dimenzije zidova, upućuju da se radi o samostanskoj gotičkoj crkvi, jednostavne provincijske arhitekture, koja je u nekim pojedinostima zadržala stilske osobine ranijih razdoblja. Isti princip bio je prisutan i u srednjovjekovnoj kontinentalnoj Hrvatskoj i Slavoniji tijekom 13. i 14. stoljeća, ali je i tamo ponegdje prisutan utjecaj ranijeg stila romanike. Premda je otkrivena samo prizemna zona zidova gotičke crkve, može se tvrditi da je građena na način karakterističan za perifernu arhitekturu sa značajkama *reducirane gotike*.⁹

Radi se o jednobrodnoj crkvi, dimenzija 23,5x9,16 m, s izduženim poligonalnim svetištem, uokvirenim potpornjacima, koje je sukladno gotičkoj arhitekturi bilo

⁷ Zvonko Bojčić. Nav.dj., 2013., str. 54.

⁸ Zvonko Bojčić. Nav.dj., 2013., str. 13.

⁹ Zvonko Bojčić. Nav.dj. 2013., str. 8.

svođeno, dok je brod crkve vjerojatno imao tabulat. Na sjevernoj strani svetišta, nalazila se sakristija, koja je naknadno prigradena korpusu crkve.¹⁰

Gore navedene reminiscencije na romaniku, primjenjene su prilikom građenja i određivanja dimenzija broda gotičke crkve i svetišta. Za tlocrt gotičke crkve karakteristično je što je određen omjerima M 1:1 i M 1:2 koji se često koriste u periodu romanike, ali i u razdoblju *prijelaznog stila* oko 1300. godine i tijekom 14. stoljeća. Omjer crkve 1:2 korišten je kod proporcija broda crkve (5,25x10,45 m) i kod poligonalnog svetišta (5,48x11,54 m). Kod poligonalnog svetišta stranice su drugačije i različitih duljina (a= 270 cm, b=230 cm, c= 238 cm). Nešto kraća duljina broda crkve proizašla je iz orijentacije, odnosno smještaja crkve – porečno na izduženi greben. Zbog blizine usjeka, crkva nije imala uobičajeni zapadni portal, nego se u crkvu ulazilo kroz bočni, sjeverni portal. Na južnoj strani broda, nalazio se još jedan ulaz za samostanski kompleks (klaustar).¹¹ Crkva je bila građena kamenom lomljenikom, a rabljeni su i škrljevac i granit. Vapneni mort (sitne granule vapna, sitni pijesak i mljevena opeka) rabljen je kao vezivno sredstvo, koji je bio u uporabi u razdoblju romanike i kasnije tijekom 14. stoljeća. Debljina perimetralnih zidova crkve nije svugdje ista, a najtanji je bio na zapadnoj strani broda.¹² Za oblikovanje sokla perimetralnih zidova nije rabljen pješčenjak (uobičajeno za gotičke crkve) nego priklesana opeka. Za podnicu je rabljen vapneni estrih, te kamene ploče pješčanika, koje su okruživale kamene blokove nadgrobnih stećaka u brodu crkve.

Ulomci arhitektonske kamene plastike¹³

Među brojnim arheološkim nalazima nađenih na lokalitetu Zidine, kao zasebna cjelina ističu se nalazi arhitektonske kamene plastike.¹⁴

- profilirani ulomak – svodno rebro ili polustup (?) s dva bočna polutorusa (13. stoljeće),
- profilirani ulomak – svodno rebro s jednom užljebinom i trakom (prva polovina 14. stoljeća),
- profilirani ulomak – doprozornik (?) 14. Stoljeće,
- profilirani ulomak – ulomak ploče lunete (?) portala.

Nadgrobni spomenici (stećci)

Unutar broda crkve nađeni su nadgrobni spomenici – stećci, koji su opaženi i izvan korpusa crkve, uglavnom na jugoistočnoj strani, južno od svetišta gotičke crkve.¹⁵ U samom brodu otkriveno ih je 9, a izvan njega još 7 primjeraka: Stećak br. 1, sanduk s postoljem, dimenzija 260x140x60 cm, orijentiran zapad – istok;

¹⁰ Zvonko Bojčić. Nav.dj. 2013., str. 8.

¹¹ Zvonko Bojčić. Nav.dj. 2013., str. 9.

¹² Zvonko Bojčić. Nav.dj. 2013., str. 10.

¹³ Pokretni nalazi nalaze se u župnoj crkvi u Dubravama

¹⁴ Zvonko Bojčić. Nav.dj. 2013., str. 17.

¹⁵ Zvonko Bojčić. Nav.dj.2013., str. 21.

Stećak br. 2, sanduk trapezoidnog oblika, dimenzija 190 (170)x 94x 37 cm, orijentiran sjeveroistok – jugozapad;

Stećak br. 3, sanduk, dimenzija 240x120x50-80 cm, orijentiran zapad – istok;

Stećak br. 4, sanduk, dimenzija 135x100x45 cm, orijentiran zapad – istok;

Stećak br. 5, sanduk, razbijen u tri dijela, dimenzija 195x100x35 cm, orijentiran zapad – istok, ukras kalvarijskog križa, iznad i ispod nakrsnice ima proširenja (krilca) koja čine polja oblika romba, u donjem dijelu križ se račva i kao da stoji na postolju, desno pri vrhu križa je polumjesec, a s lijeve strane u istoj visini sunce s osam zraka (u vidu trokutastog ukrasa), u sredini prikaz glave mlađe osobe, zatvorenih očiju;

Stećak br. 6, sanduk, dimenzija 190x110x40 cm, orijentiran zapad – istok;

Stećak br. 7, ploča, dimenzija 200x75-100x 16 cm, orijentiran sjeveroistok – jugozapad;

Stećak br. 8, ploča, dimenzija 140x120x16 cm, orijentiran sjever – jug;

Stećak br. 9, dimenzija 120x45x40, amorfan.

Stećci izvan crkve

Izvan crkve otkriveno je sedam nadgrobnika, a dva su u cijelosti otkopana: dvije uspravne ploče s motivom križa (prva ploča, dimenzija 80x25x15 i druga ploča, dimenzija 105x30-32x15 cm. Pripadaju oblicima nadgrobnih spomenika iz razdoblja otomanske vladavine);

Stećak br. 10, sljemenjak, dimenzija 170x95x 45–40 cm, orijentiran zapad – istok;

Stećak br. 11, vjerojatno sanduk, utonuo, orijentiran zapad – istok;

Stećak br. 12, sljemenjak, s krovom na dvije vode, najvećim dijelom utonuo u zemlju;

Stećak br. 13 i br. 14, leže jedan pored drugog, orijentirani sjeveroistok – jugozapad, obrasli mahovinom.

Na lokalitetu Zidine pronađeni su stećci oblika ploča, sanduka i sljemenjaka, te uspravne ploče s motivom križa. Od evidentiranih četrnaest, samo su tri ukrašena. Po načinu obrade razlikuju se od dobro klesanih do amorfni.

Grobovi

U brodu crkve otkopano je i pet kosturnih grobova, te izvan crkve, u probnoj sondi zapadno od kapele, još četiri kosturna ukopa. Svi grobovi su dakle, kosturni, i svi su bili orijentirani zapad – istok (glava na zapadu, noge na istok) s malim odklonima, poredni u redove.¹⁶ Grobovi u crkvi bili su pokriveni kamenim pločama ili sanducima-stećcima, što je rijetka pojava u srednjovjekovnim crkvama u BiH. Sličan primjer nalazimo i u crkvi u Milama¹⁷ (Arnautovićima) kod Visokog.¹⁸ Izuzetak je bio jedino dječiji grob (br.2) koji nije imao ploču i koji je bio pliće ukopan od ostalih. Po načinu oblikovanja od ostalih grobova, razlikovao se grob br. 6 koji je imao zidanu grobnicu i bio je pokriven kamenim nadgrobnikom s ukrasom, ali je, na žalost, uništen (opljačkan). U grobu br. 4 nađeno je pet novčića, venecijanskih solida iz prve polovine 14. stoljeća, koji ukope u crkvi datiraju već u prvu polovinu 14. stoljeća.

¹⁶ Zvonko Bojčić. Nav.dj.2013., str. 40.

¹⁷ Za više pogledati odluku Povjerenstva:Arheološko područje Mili – krunidbena i grobna crkva bosanskih kraljeva u Arnautovićima, općina Visoko.

¹⁸ Zvonko Bojčić. Nav.dj.2013., str. 40.

Grbovi van crkve pripadju nešto ranijem periodu. Njihovi ukopi direktno u zemlju, bez tragova grobne rake, nalazi prstena i karičica dozvoljavaju pretpostavku da potječu iz perioda s kraja 12. i početka 3. stoljeća.¹⁹

Na lokalitetu je moguće razlučiti više faze ukopa. *Prvoj fazi* mogli bi pripadati grobovi 7–10 u sondi izvan crkve. Nalaz prstena s krunom ili kopicom u kojoj je bio kamen i dvije srebrene karičice bliski su nalazima iz kasne Bjelobrdske kulture kasnog 12. i početka 13. stoljeća. Navedeni nalazi nisu pogodni za sigurniju dataciju jer su u uporabi do 15. stoljeća, ali s obzirom na ukop (izravno u zemlju) i neke paralele s nalazima (u Đakovu, RH) moguće je ove grobove datirati u vrijeme 13. stoljeća i prve polovine 14. stoljeća. *Drugo fazi ukopa* pripadaju grobovi 3,4,5 i 6, koji su bili bez priloga, što otežava njihovu dataciju. Nalaz tkanine u grobu 4, nije izoliran i takvi su evidentirani i u Milama, Grborezima, Pavlovcu i datirani su u 14. i prvu polovinu 15. stoljeća. Iznimku čini grob br. 6, koji je bio ozidan s monolitnim ukrasom. Trećoj fazi ukopa pripadaju grobovi 1 i 2, oba položena na podnici gotičke crkve. Grob 1 imao je formiranu grobnicu pokrivenu ostatcima građevinskog materijala i ulomcima kamene plastike s porušene crkve. Nalazi poliedarskog dugmeta i igle pribadače s okruglom gavicom tipični su za repertoar grobova kasnog 15. i početka 16. stoljeća, ne samo u Bosni, već i u Slavonoji i Srbiji.²⁰ Ovoj fazi pripadaju i dva nadgrobnika s prikazom križa.

Groblje

Groblje je smješteno na uzvišenju zvanom Skakava, na njivi "Tešićka", na parceli označenoj kao k.č. broj 2089 (vlasništvo Petra Tomića).²¹

Rekognosciranje i probno iskopavanje groblja (slučajno otkivenog prilikom oranja njive) izvršio je Mirsad Bakalović, kustos arheolog Muzeja istočne Bosne Tuzla, u periodu od 14.05. do 19.05.2008. godine, kada je postavljena mreža 5x5 m (6 kvadrata), orijentiranih u pravcu sjever – jug, okomito na pravac pružanja skeleta (istok – zapad). Prilikom izvođenja arheoloških radova istraženo je pet grobova. Sedam skeleta, koji su ranije otkopani prilikom građevinskih radova, uklonjeno je i deponirano u obližnju kapelu, a grobna mjesta su bila označena.

Prema položaju, groblje u Gornjoj Skakavi je srednjovjekovno, s jasno opaženim nizanjem grobova u redove. Skeleti su bili orijentirani po pravcu zapad – istok, s manjim otklonom, ukapani izravno u zemlju (odsustvo grobne konstrukcije), izuzev groba broj 5, gdje je pronađen ostatak drvene konstrukcije (ugljenisano drvo). Također, nisu nađeni nikakvi nalazi koji bi upućivali na postojanje nadgrobnika. Svi skeleti bili su položeni na leđa s prekriženim rukama na stomaku. Tijekom iskopavanja nisu pronađeni nikakvi grobni prilozi.

S obzirom na položaj ruku pokojnika i odsustvo keramičkih nalaza u grobovima (poganski običaj) na nekropoli u Gornjoj Skakavi su vjerojatno sahranjeni kršćani. Pretpostavka je moguća, jer je pokrštavanje u Bosni i Hercegovini uzelo maha još u 9. i 10. stoljeću, a nekropola u Gornjoj Skakavi datira iz perioda od 13. do sredine 14.

¹⁹ Zvonko Bojčić. Nav.dj.2013., str. 40.

²⁰ Zvonko Bojčić. Nav.dj.2013., str. 41.

²¹ Mirsad Bakalović. Izvještaj s rekognosciranja i zaštitnog arheološkog iskopavanja na lokalitetu Gornja Skakava, Brčko Distrikt. Tuzla, 2008., str. 2.

stoljeća, kada je u neposrednoj blizini egzistirao franjevački samostan (jedan u nizu u sjeveroistočnoj Bosni).²²

Arheološkim istragama 2013. godine obuhvaćeno je i groblje (ukupno 25 grobova) koje je rekognoscirano i istraživano 2008. godine. Istrage su dale dodatna saznanja o groblju, smještenom oko 150 m južno od Zidina. Kako je i ranijim istraživanjima utvrđeno, radi se zaista o srednjovjekovnim grobovima na redove, orijentacije zapad – istok s malim otklonima. Svi grobovi su kosturni, s prekrštenim rukama na stomaku ili grudima. Svi su bili sahranjeni u precizno formirane pravokutne rake i u svim slučajevima u drvenim sanducima ili su pokojnici bili obloženi daskama. Grobovi koje je istraživao M. Bakalović bili su smješteni na samom sjevernom dijelu groblja, koji nisu imali nikakve priloge. Novijom istragom u pet grobova nađeni su prilozi uz pokojnike: srebreni prsten s okruglom glavicom i motivom ljiljana (pečatnjak?), jedna fragmentirana željezna kopča, tri srebrena novčića i pet komada brončanih pločica s ukrasom. Novčići koji su pronađeni su srebreni denari ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika I (novac kovan između 1373. – 1382.) i njegovog naslijednika Žigimunda (novac kovan između 1390. – 1427.), tako da sa sigurnošću možemo odrediti donju granicu pokapanja u 1373. godinu.²³ Prsten pečatnjak s ljiljanom upućuje na važnijeg i bogatijeg pokojnika. Motivi ljiljana na prstenju pojavljuju se češće koncem 12. stoljeća. U Slavoniji su zabilježena dva prstena s motivom ljiljana (u Đakovu datiran u sredinu 13. stoljeća i na groblju u meraji u Vinkovcima, datiran u 13. – 14. stoljeće), a slično pretenje s drugačijim motivima, nađeno je i u Milama kod Visokog, datiranih u vrijeme 14. i 15. stoljeća.²⁴

Istragom nije obuhvaćeno cjelokupno groblje, samo je definiran sjeverni, istočni i zapadni rub, ali po načinu pokapanja i nađenim priložima može se reći s velikom vjerojatnošću da je pokapanje na groblju počelo u drugoj polovini 14. stoljeća i trajalo tijekom 15. stoljeća. Gornju granicu nije za sada moguće precizno odrediti.

Pokretni nalazi iz grobova nalaze se u župnoj crkvi Franjevačkog samostana Sv. Ante Padovanskog Dubrave, Brčko Distrikt.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

U Prostornom planu BiH do 2000. godine lokalitet Zidine, Gornja Skakava, Distrikt Brčko nije uvršten kao zaštićen spomenik kulture.

Arheološki lokalitet – Zidine, Gornja Skakava, Distrikt Brčko zaveden je u Arheološkom leksikonu BiH, pod nazivom: Zidine, Skakava Gornja, Brčko, gdje je evidentirana srednjovjekovna nekropola, sa sačuvanih 5 stećaka, oblika sanduka, orijentiranih po pravcu Z-I.²⁵

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Arheolog Muzeja istočne Bosne u Tuzli Mirsad Bakalović, na poziv Odjela za prostorno planiranje i imovinsko pravne odnose Vlade Distrikta Brčko, izvršio je u

²² Mirsad Bakalović. Nav.dj. Tuzla, 2008., str. 5.

²³ Zvonko Bojčić. Nav.dj. 2013., str. 53.

²⁴ Zvonko Bojčić. Nav.dj. 2013., str. 53.

²⁵ Borivoj Čović (ur.). Arheološki leksikon BIH, TOM 2, Sarajevo, 1988., str. 98 (06.240).

periodu od 14.05. do 19.05.2008. godine rekognosciranje i probno iskopavanje lokaliteta u selu Gonja Skakava, na njivi "Tešićka", gdje su pronađeni ostatci ljudskih skeleta.

Arheološke istrage izvršene su 2013. godine, a rukovodio je arheolog Zvonko Bojčić. Navedene godine, tijekom kolovoza, izvedeni su zaštitni radovi: konzervacija zatečenih temelja zidova i rekonstrukcija rastresenih dijelova arhitekture, te uređenje podne površine nasipanjem sitnog kamena.

Na lokalitetu Zidine-Gornja Skakava, na osnovu Projekta prezentacije građevnih ostataka, nakon kampanje arheološke istrage 2013. (broj projekta 06/14 KP, projektant Tomislav Miđić, mag. ing. arh), izvedena je građevinska sanacija i konzervacija ostataka perimetralnih zidova.

5. Sadašnje stanje dobra

Uvidom na lokalitetu u listopadu 2007. godine ustanovljeno je sljedeće:

- na brdovitom uzvišenju u Gornjoj Skakavi, nalazi se lokalitet kojeg mještani nazivaju "Zidine";
- na najvišoj točki izgrađena je 1983. godine franjevačka kapelica sv. Franje, orijentacije sjever – jug;
- ispred kapelice se nalazi jedan, a nešto istočnije još dva, kamena nadgrobnika na kojima su evidentirani ostatci dogorjelih svijeća;
- vrh brda doima se kao gradina, s blago nakošenim platoom (100x40 m);
- plato je teško pristupačan s tri strane, izuzev sjeverne, gdje je pristup nešto bolji;
- na platou su za oko 20 m ispred kapelice vidljivi ostatci temelja neke zgrade;
- prema konfiguraciji terena vidljive konture zidova.

Uvidom na lokalitetu (privatna parcela "Tešićka", na kojoj su nađeni ostatci ljudskih skeleta) 25.02.2008. godine ustanovljeno je sljedeće:

- na izoranoj njivi, smještenoj 200-ak m južno od lokaliteta "Zidine", u suhoj (popucaloj) zemlji, uočeni ostatci ljudskih skeleta;
- na skelete se naišlo relativno plitko;
- skeleti su izravno ukapani u zemlju, bez vidljivih tragova grobne konstrukcije, priloga ili odjeće.

III – ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za proglašenje dobara nacionalnim spomenicima ("Službeni glasnik BiH", br. 33/02 i 15/03), Povjerenstvo je donijelo odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

- A. Vremensko određenje**
- B. Povijesna vrijednost**
- C. Umjetnička i estetska vrijednost**
 - iii. Proporcija,
 - iv. Kompozicija,
- v. Vrijednost detalja.

D. Čitljivost (dokumentarna, znanstvena, obrazovna vrijednost)

- ii. Svjedočanstvo o povijesnim mijenama,
- iv. Svjedočanstvo o određenom tipu, stilu ili regionalnom maniru,
- v. Svjedočanstvo o tipičnom načinu života u određenom razdoblju.

E. Simbolička vrijednost

- ii. Sakralna vrijednost,
- iii. Tradicionalna vrijednost,
- v. Značaj za identitet grupe ljudi.

G. Izvornost

- vi. Duh i osjećanja,
- H. Jedinstvenost i reprezentativnost,
- Hi. Jedinstven ili rijedak primjerak određenog tipa ili stila.

Sastavnim dijelom ove odluke su:

Imovinsko-vlasnička dokumentacija:

Odjel za urbanizam i imovinsko-pravne poslove, Distrikt Brčko (dopisom broj: 22-000671/13, od 23.04.2013. godine) prosljedilo je Povjerenstvu kopiju katastarskog plana, zemljišno-knjižne izvratke, grafički izvod iz prostornog plana Brčko Distrikta.

Korištena literatura

- 1988. Čović, Borivoj (ur.). Arheološki leksikon BIH, TOM 2, Sarajevo, 1988.
- 2008. Bakalović, Mirsad. Izvještaj s rekognosciranja i zaštitnog arheološkog iskopavanja na lokalitetu Gornja Skakava, Brčko Distrikt. Tuzla: 2008.
- 2008. Mrgić, Jelena. Severna Bosna 13-16 vek. Istorijski institut. Beograd: 2008. https://www.academia.edu/759818/Severna_Bosna_13-16._vek.
- 2013. Bojčić, Zvonko. *Arheološko istraživanje lokaliteta Skakava Gornja-Zidine*. Konačan izvještaj.

Fra Oršolić, Mate. *Sedamstoljetno djelovanje franjevacu u Bosni i Hercegovini*.

Fra Zirdum, Andrija. *Franjevački samostan Skakava (Dubrave)*.

Nositelj istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

Silvana Čobanov, diplomirani arheolog i profesor francuskog jezika i književnosti, suradnik za arheologiju u Povjerenstvu za očuvanje nacionalnih spomenika